

Franjo Baš kot etnograf

Ker so biografski in bibliografski podatki obsežno in izčrpno izšli v Baševem zborniku (ČZN V (XL)/1969, str. 5—126, kjer je med drugimi članek N. Kureta o Baševem pomenu za etnografijo), povzemamo tu le najbolj suha biografska dejstva:

Franjo Baš se je rodil 22. januarja 1899 v Kamenčah v Savinjski dolini. Ljudsko šolo je obiskoval v Braslovčah, gimnazijo v Celju in Kranju, tam je — po triletni prekinitvi zaradi vojne službe in ujetništva v prvi svetovni vojni — maturiral 1920. Zgodovino in geografijo je študiral na Dunaju (m. dr. pri etnologu M. Haberlandtu) in v Ljubljani, kjer je diplomiral 1925. Poučeval je v Mariboru na klasični gimnaziji in nato na učiteljskišči, obenem pa je v okviru mariborskega Zgodovinskega društva skrbel zlasti za arhivalije, dokler ni bil 1932 postavljen za arhivarja banovinskega arhiva v Mariboru. Na tem mestu je Baš skrbel tudi za razvoj pokrajinskega muzeja v Mariboru in si je posebno prizadeval, da bi se mariborski grad namenil muzeju in arhivu; to je 1937 tudi dosegel. Odtlej pa skoraj do okupacije je bil zaposlen z restavratorskimi deli na stavbi, s postavitvijo razstav in namestitvijo arhiva. Medtem je 1939 postal predsednik Zgodovinskega društva v Mariboru in urednik Časopisa za zgodovino in narodopisje. Potem ko je okupacija pretrgala to dejavnost, potem ko je Baš do 1947 obnovil in dopolnil muzejske razstave in ko je med letoma 1945 in 1949 sodeloval tudi pri akcijah za vrnitev kulturnega premoženja, ki so ga bili odpeljali okupatorji, je 1950 nastopil delo v Ljubljani. Dve leti je bil šef oddelka za muzeje, spomeniško varstvo in likovno umetnost na ministrstvu za znanost in kulturo, 1952 pa je postal ravnatelj malo prej ustanovljenega Tehniškega muzeja. V pokoj je stopil v začetku leta 1963, kmalu nato je izgubil zaradi kapi dar govora in umrl 30. aprila 1967 v Ljubljani.

Navedbe posameznih Baševih del v tem spominskem članku ne podajajo celotne bibliografije Baševega etnografskega opusa, temveč naj v nekakem širšem izboru predvsem dokumentirajo podobo, ki jo želimo dati o Bašu kot etnografu. To je tem bolj upravičeno, ker je medtem izšla izčrpna bibliografija: I. Žmavc-Baranova, Delo profesorja Franja Baša, ČZN V (XL)/1969, str. 36—71; avtorica mi je prijazno omogočila uporabo te bibliografije že pred izidom, za to se ji toplo zahvaljujem.

Pisati o Franju Bašu kot etnografu pomeni iztrgati iz njegovega obsežnega življenjskega opusa del, ki je z nešteti vlakni povezan s celoto, skoraj kakor da bi odrezali ud od živega telesa. Baš je predmet svojih raziskovanj vedno opazoval v vseh njegovih zgodovinskih povezavah in je bil pri tem hkrati geograf, arheolog, zgodovinar in etnograf. Prav tako so mu bili teren, arhivski viri, muzejski predmeti in tisk delovni pripomočki, ki jih je vse obvladoval enako spretno. Kakor je bilo pač potrebno glede na obravnavani predmet, je znal pritegniti k razlagi vse, kar je moglo prispevati k večji nazornosti in prepričljivosti. Zato etnograf Franjo Baš ni samostojna oseba — je vedno neločljivi del vsestransko usmerjenega bistrega opazovalca Franja Baša, vajenega obravnavati vsako posameznost v širšem okolju in v razvojni povezavi. Najbrž ni pretirano trditi, da je bil Baš po tej svoji značilni usmerjenosti — na katero je gotovo vplivala prav mariborska službena doba, ko je njegovo delovno mesto arhivarja zahtevalo celega, na vse plati razgledanega in agilnega človeka — nekaj samorastniški prednik danes modernih tokov v družbenih vedah, ki si prizadevajo za kompleksno obravnavanje zgodovinskih pojavov. Tako se je Baš po mojem mnenju motil, če je proti koncu svojega znanstvenega delovanja nekam samokritično trdil, da je po »delovni metodi pozitivist¹, pri tem pa najbrž pod pozitivizmom poenostavljeno razumel golo deskriptivno nizanje detajlov. Čeprav se je Baš v splošnem držal omejenih tém in mu je sinteza za široka geografska ali snovna področja ležala kvečjemu v esejistični obliki, nikoli ni obdeloval detajlov zaradi detajlov, temveč jih je vedno opazoval v njihovi vzročni povezavi. Pojavov ni samo opisoval, temveč jih je predvsem razlagal, in to vseskozi življenjsko, nikdar papirnato ali shematično. Svoja opazovanja je razvrščal, kakor mu je nareko-

¹ J. Glaser, Franjo Baš, ČZN V (XL)/1969, str. 33.

vala snov, včasih tudi kakor so mu prihajale domislice. Razmišljal je sproti ob svojih opazovanjih, bolj spontano kot sistematično. Kdaj govori geograf, kdaj arheolog, kdaj zgodovinar in kdaj etnograf, tega se Baš sam najbrž ni vedno spraševal (in se tudi ni bil dolžan spraševati), pokazal pa je nazorno, kako rodovitna more biti povezava več strok v eni osebi. Prav zaradi teh in takih značilnosti svojega dela je mogel slovensko vedo obogatiti z nešteti dognanji, ki bi jih drugače usmerjen raziskovalec utegnil prezreti.

Ker je torej Baševo etnografsko delo neločljiv del celotne Baševe ustvarjalnosti, bi bilo v nasprotju z njegovim delovnim načinom, če bi hoteli predstaviti etnografski del njegove bogate bibliografije kot nekako samostojno in zaokroženo celoto. Vprašanje, kaj nam Franjo Baš pomeni kot etnograf, moramo zato usmeriti in ga s tem nekoliko zožiti na vprašanje, kako je sam pojmoval etnografijo in kako je to pojmovanje uveljavil v praksi. Če pri tem prakso postavljamo na drugo mesto, to ne izključuje znatnih vplivov Baševega praktičnega dela na njegovo teoretično misel.

Prav zato, ker je bil Baš v prvi vrsti praktik, so njegovi — večinoma nekam mimogrede navrženi — teoretični pogledi zaradi svoje življenjskosti posebno zanimivi. Že zgodaj je opozoril na potrebo po »metodični jasnosti, na pomanjkanju katere naše narodopisje tako zelo trpi«. ² Sam je kmalu nato zapisal, da je »narodopisje veda, ki uporablja gradivo, pridobljeno ali ugotovljeno med ljudstvom, katerega tok kulture še ni niveliziral«, kar naj pomeni, da ta veda raziskuje tradicionalno kulturo. ³ V tem pomenu pojmovani etnografski predmeti so se ohranili predvsem po dveh poteh — gospodarski (npr. hiše raznih vrst, orodje) ali kulturni. ⁴ Pri takih predmetih se mu je zdelo »narodopisno« poglobitveno vprašanje, odkod so se razvili ⁵, pozneje pa je predmet moderne etnografije v sedanosti iskal v tem, da ji »pomenijo vsa torišča od naselij pa tja do zadnjih otenkov ljudske kulture sredstvo za ugotovitev ljudskih karakteroloških lastnosti. ⁶ Težko pa bi bilo trditi, da je Baš s tem zavestno in dokončno razglasil skupinsko psihologijo kot zadnji smoter etnografije, čeprav bi ta stavek dobesedno lahko razumeli v tem pomenu. V teh, iz starejših spisov nabranih mislih tiči opredeljevanje »narodopisja« po predmetu (tradicionalna in ne nivelizirana kultura); konkretni predmet opazovanja pa je treba razložiti razvojno, to je zgodovinsko, in sicer ob usmeritvi v razlago sodobne psihe opazovane skupine ljudi.

Ponekod zasledimo rahla znamenja bolj formalističnega pojmovanja vede, za katero je Baš čedalje bolj uporabljal naziv etnografija. Če je z besedo »etnografsko ralo« hotel označiti ralo, ugotovljeno na terenu, ⁷ bi mu bila etnografija veda o zbiranju terenskega gradiva. Morda je bila tako mišljena tudi trditev, da je šteti etnografijo za »osrednjo viroslovno disciplino« gospodarske zgodovine. ⁸ Toda vse kaže, da Baš stvari le ni tako poenostavljaval. V. Gerambu je štel v zaslugo, da je »prvi bližnji etnograf, ki je začel tudi zgodovinsko ob-

² (Nekrolog) Dr. Stanko Vurnik, ČZN XXVII/1932, str. 47—49; citat je na str. 49.

³ (Ocena) Jeraj Josip, Naša vas . . ., Ljubljana 1933 — ČZN XXIX/1934, str. 81—82.

⁴ Deset primerov ohranjanja narodopisnega blaga, ČZN XXIX/1934, str. 163—164.

⁵ Izvor prekmurskih cehov, Odmevi II/1931, str. 51—58.

⁶ O karakterologiji prebivalstva v Štajerskem Podravju, ČZN I (XXXVI)/1965, str. 163—175, citat je na str. 163.

⁷ Pripombe k požigalništvu, SE VI—VII/1953—54, str. 83—102, zlasti str. 96.

⁸ Delo Zgodovinskega društva v Mariboru, SE II/1949, str. 114—115; k temu B. Grafenauer, O arheologiji in zgodovini, ZČ V/1951, str. 164³ in ponovno F. Baš, Kašte na Dobrovljah, SE V/1952, str. 18—43 + IV pril., zlasti str. 41.

ravnovati pridobitve ljudske kulture«. Zgodovinska obravnava je v tej zvezi le način obravnave (tudi z uporabo arhivskih virov), predmet etnografije pa je slej ko prej ostala »ljudska kultura«.

Da je Baš v bistvu ostal pri opredeljevanju etnografije po predmetu, kažejo tudi njegove kritične pripombe k Narodopisju Slovencev, ko je npr. v njem pogrešal obravnavo ljudske umetnosti in karakterologije, ko je delo »zaradi omejevanja narodopisja na vaško ali bolj kmečko kulturo« obzirno označil kot »delni« priročnik, in ko je menil, da »bo morala naša etnografija urediti svoje razmerje tudi do ljudske kulture izven kmečkega življenja«. ¹⁰ Še bolj se je o teoretičnih vprašanih razpisal v oceni, napisani za strokovno revijo. ¹¹ Zasnovo mojega članka (ki se ni omejeval le na kmečko okolje) je uporabil za namig, kako težavno ali nemogoče je v zgodovini ločiti visoko in ljudsko kulturo. Razločevanju med visoko in ljudsko kulturo se je uprl predvsem toliko, kolikor naj bi ljudska kultura po nekih mnenjih hranila znake prvotnega ljudstva in kolikor naj bi bila pglavitna značilnost ljudskega vnarnjega življenja skupnost v prostoru in času. Taki nazori so mu »zgodovinski ostanek racionalizma in prirodne filozofije ter baroka«. Etnologija je »dognala, da statičnega prvotnega in prednarodnega ljudstva . . . ni«. »Z istovetenjem pojmov ljudstvo in narod je narodopisje postalo veda o narodnih jezikovnih, materialnih in duhovnih bitnostih, ki so ali ki so bile narodu in njegovim sestavinam lastne, se pravi iz materialnih potreb in duhovnega doživljanja skupne . . . Z iskanjem vzročnih zvez med posameznimi pojavi pa se je narodopisje uvrstilo med zgodovinske vede, kjer mu pripada nadvse pomembna funkcija hrbtnice za kulturno zgodovino, da posreduje sedanosti spoznavanje, razumevanje in doživljanje množičnih pridobitev iz preteklosti in sedanosti.« — Posamezne veje etnografije se povezujejo z matično stroko, sintetični pregledi kulturnega razvoja pa z zgodovino. »Z iskanjem zvez med kulturnimi pojavi pa je narodopisje rodilo tako imenovano zgodovinsko narodopisje . . .« Tudi »ljudska kultura je družbena nadstavba« in »predstavlja sestavino družbenih dejavnosti, ki jih more vzročno dognati z zadostno in kritično pripravljenim gradivom samo zgodovinska analiza.« — Jasna in nedvomna je pri tem zahteva po povezavi posameznih strok etnografije z matičnimi vedami, celote pa z zgodovino. Prav tako je Baš jasno postavil zahtevo po razširitvi etnografije na neruralna okolja; iz tega logično izhaja njeno vraščanje v kulturno zgodovino sploh. Jasno je tudi, da je Baš ostal pri tem, da je pojmoval etnografijo kot vedo o ljudski kulturi, le da je zavračal prvotnost te kulture in da je dvomil o tem, da bi se mogla vedno razločevati od visoke kulture. Z opombo »kaj je ljudstvo, o tem med etnografi še ni soglasja«, je nakazal precejšnjo ohlapnost pojma ljudske kulture, ki ga pa na tem mestu ni skušal po svoje opredeliti. Ali bi bil še naprej podpisal svojo nekdanjo opredelitev z znamenjema neniveliziranosti in tradicionalnosti? Če bi bil ostal pri njej — in najbrž je še naprej tako mislil — potem je bilo Baševo pojmovanje etnografije med najbolj določnimi, kar jih je bilo kdaj zastopanih v slovenski etnografski literaturi. Če pa te opredelitve ne bi bil ponovil, potem se je to pot ustavil pred problemom, ki ni delal preglavic samo njemu.

Naj bo že kakor koli — praktik Baš je v številnih priložnostnih pripombah natresel dosti teoretičnih misli, ki naj ne gredo v pozabo, ker so vredne tehtnega premisleka. ¹² To velja tudi o nekaterih nadaljnjih načelnih pogledih.

⁹ (Nekrolog) Viktor Geramb, SE XI/1958, str. 220—221.

¹⁰ (Ocena) Narodopisje Slovencev, drugi del, Ljubljanski dnevnik 19. 4. 1952, str. 4.

¹¹ (Ocena) Narodopisje Slovencev, I. . . . II. . . ., ZČ VIII/1954, str. 230—232.

¹² Obrobno: Ko je historično razlagal krajevna imena, je dodal: »Segava imena spadajo zaradi domačih odnosov med sosednimi selišči že v narodopisje«; Nekaj o krajevnih imenih iz gospodarstva, Ljudska uprava III/1950, str. 445—454. Razmerja med sosednimi selišči naj bi bila torej sama po sebi narodopisna téma.

O tem, da bi etnografija v vseh svojih predmetih opazovanja odkrivala tipične razločke med narodi, je Baš upravičeno dvomil. Spočetka je sicer menil, da v Slovenskih Goricah »nastopijo Slovenci s karakterističnim tipom viničarskih selišč«,¹³ pozneje pa podobnih formulacij ni več uporabljal. Ko je Geramb menil, da je narodnost podlaga za ločitev noš v slovenskem delu pokrajine, ki je izoblikoval lastno nošo, je Baš pripomnil, da bo treba k temu zavzeti stališče¹⁴, kar je verjetno razumeti kot pridržek. Že prej je svoje splošno gledanje na zvezo med etnografskimi pojavi in nacionalnimi specifičnostmi zelo jasno formuliral takole: »Predstavitelji in nosilci kulturnih dobrin so kulturno-geografske enote, večji ali manjši kulturni kraji, ki pa niso istovetni z narodi.¹⁵ To je pozneje posebej poudaril glede orodja: »Uporabnih orodij ni mogoče opredeljevati po stilno zgodovinskem razvoju in prav tako ne za določene etnične, temveč le za ergološke skupnosti.«^{15a} Baš je posamezne pojave rajši videl v njihovih otipljivih in ne v idealiziranih zvezah.

Tako se tudi ni ogreval za razne »narodne motive« in tudi v ljudski umetnosti ni videl kake samostojne kategorije. Po njegovem naj bi se sicer razločevali narodni, ponarodeli in industrijsko nastali motivi, toda postavil je vprašanje, kaj je slovenski narodni motiv. Tako npr. pri hiši dekoracija ni izraz umetnostnih čutov, temveč posledica človekovega gospodarskega stanja.¹⁶ — Ljudska umetnost je po Bašu »derivat sodobnih monumentalnih kultur in umetnosti, ki so se po sebi lastnem primitivizmu in konservativnosti prilagodile zemljepisnemu, kulturnemu in antropološkemu položaju posamezne pokrajine in v njej bivaajočega človeka. Pri nas na Slovenskem se je ta diferenciacija izoblikovala v alpskem, sredozemskem in nižinskem spodnjepanonskem tipu.« »Oficielna« kultura je na kmete najmočnejše vplivala v dobi baroka na alpskem ozemlju, zato je »zadobila naša alpska ljudska umetnost baročni izraz.«¹⁷ Tudi ti Baševi pogledi so realistični, izhajajo iz otipljivih vzročnih zvez in so daleč od vsakega idealiziranja.

Podobno, kot se je zavzemal za povezavo posameznih etnografskih strok z matičnimi vedami, je tudi o položaju ljudske umetnosti menil: »Umetna obrt, ljudska umetnost in oblikovanje so tako povezane, da gre dejansko za eno samo kulturno zvrst.«¹⁸

Kakor v svojih razpravah Baš tudi kot muzealec — in kot predavatelj muzeologije na ljubljanski filozofski fakulteti — ni bil samo etnograf; etnografijo je povezoval tudi z drugimi strokami. Tako je razstavil etnografsko plastiko v zvezi z razstavo historične umetnosti, uporabnostne predmete pa je v svojem poročilu o mariborskem muzeju obravnaval po vrstah materiala (les, glina, kovina) in po regijah.¹⁹ Vodilna misel pri novi postavitvi Pokrajinskega muzeja v Mariboru mu je bila »vključiti posamezni predmet v njegovo organsko okolje, torej v situacijo, v kakršni je eksponat nastal ali v pokrajino, v kateri je vršil svojo kulturno funkcijo.« Tako zamisel je označeval kot ideal »situacijske skupnosti«, ki se mu je približal v etnografski razstavi s sklenjenimi vrstami, npr. od kodelje do platna na

¹³ (Ocena) Súdsteiermark . . . , Graz 1925 — GV II/1926, str. 49.

¹⁴ (Ocena) Geramb Viktor, Steirisches Trachtenbuch, Graz 1935—1939 — ČZN XXXV/1940, str. 108—110.

¹⁵ (Ocena) Anton Melik, Kozolec na Slovenskem . . . , Ljubljana 1931 — ČZN XXVI/1931, str. 280—285.

^{15a} Kot v opombi 34.

¹⁶ (Ocena) Karlovšek Jože, Slovenska hiša, Ljubljana 1927—28 — ČZN XXIV/1929, str. 120—123.

¹⁷ Styriacus (Bašev psevd.), Važno narodopisno poglavje, ženska domača obrt na Mariborskem tednu, Mariborski »Večernik« Jutra, 17. 8. 1934, str. 3.

¹⁸ Anketa o ljudski umetnosti, umetni obrti in oblikovanju, (Bašev odgovor), Arhitekt št. 5/1952, str. 35—36.

¹⁹ Etnografska razstava v Pokrajinskem muzeju v Mariboru, SE II/1949, str. 116—121.

statvah.²⁰ V skladu s svojo zahtevo po razširitvi etnografije na nekmečke plasti prebivalstva je izdelke in predmete ptujske meščanske obrti obravnaval kot etnografsko zbirko Mestnega muzeja v Ptuj (čeprav ta muzej tedaj posebne etnografske razstave ni imel). Prav tako je v skladu s svojo zamislijo zgodovinske etnografije in raziskave po arhivskem gradivu poudaril pomen ptujskega arhiva za etnografijo,²¹ Gerambu pa je štel v zaslugo, da je v graškem etnografskem muzeju »posrečeno strnil sistematično razstavno metodo s kulturnozgodovinsko.«²²

Izmed Baševih splošnih pogledov, ki imajo svoj posebni pomen zlasti za etnografijo in ki se jih je v svojem delu tudi držal, naj bosta tu omenjena še dva. Pozitivno je vrednotil, da je neki avtor prikazal razmere v nekem okolju na podlagi življenja večine prebivalstva in ne samo posameznikov.²³ Zato pa ni bil zadovoljen, če so v delu nekega drugega avtorja zaradi rousseaujevskega gledanja prihajala »premalo do izraza temna vprašanja iz naše vasi.«²⁴

Pregled nekaterih Baševih načelnih pogledov lahko končamo z njegovo ugotovitvijo, da je življenjski nivo kmeta (tj. materialni in duševni konzum) »posledica njegovega zgodovinskega razvoja in pa kulturno-zemljepisnih prilik, v katerih živi.«²⁵

To formulacijo bi lahko smiselno uporabili kot vodilni motiv za večino Baševih razprav, v katerih je predmete svojega opazovanja kolikor mogoče zajemal v vsej njihovi široki vzročni povezavi.

Doslej navedena pojmovanja etnografije so večinoma izbrana iz kratkih priložnostnih člankov in poročil; izrečena so bila večkrat kot domislice ali razmišljanja, redko programsko, vendar v resnici prevevajo vse Baševo delo. Široko, lahko bi rekli kulturnozgodovinsko pojmovanje etnografije prihaja praktično do veljave že v Baševih bibliografskih pregledih.²⁶

Njegovi regionalni in krajevni opisi so čedalje bolj²⁷ značilni po združevanju geografskih, zgodovinskih in — navadno na koncu, kot nekaka rezultanta navedenih — etno-

²⁰ Pokrajinski muzej v Mariboru, ZČ II—III/1948—49, str. 178—183. Na področje etnografije sega tudi poročilo Etnografska zbirka muzeja v Krškem, SE II/1949, str. 122—125.

²¹ Etnografska zbirka Mestnega muzeja v Ptuj, SE II/1949, str. 122; prim. tudi Mestni muzej v Ptuj, ZČ II—III/1948—49, str. 183—187.

²² Kot v opombi 9.

²³ (Ocena) Jurančič Josip, Iz šole za narod, Ljubljana 1930 — ČZN XXVI/1931, str. 286—287.

²⁴ Kot v opombi 3.

²⁵ Življenjski nivo kmeta, Socialni problemi slovenske vasi I, Ljubljana 1931, str. 115—122.

²⁶ Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1929 — ČZN XXV/1930, str. 227—241; ... za leto 1930 — ČZN XXVI/1931, str. 227—251; ... za leto 1931 — ČZN XXVII/1932, str. 205—220; ... za leto 1932 — ČZN XXIX/1934, str. 171—197.

²⁷ V prvih opisih te vrste prevladujeta geografija in zgodovina, npr. Maribor I. Historično-geografski razvoj, GV II/1926, str. 59—72, 139—153; II. Geomorfološke razmere, GV III/1927, str. 1—18. Še v prvem članku o Prlekiji (gl. op. 29) je etnografski opis zelo kratek. Dosti bolj stopa v ospredje v razpravi Narodopisni položaj Slovenske Krajine, Slovenska krajina, Beltinci 1935, str. 108—115, kjer Baš izhaja iz tega, da »vsaka kulturna enota ... nosi vedno in povsod pečat zemlje, na kateri nastaja in se razvija« in si postavlja »cilj ... uveljaviti ... kulturne dobrine, ... katere živijo v naših pokrajinah«. Koncept je v precejšnji meri karakterološki, npr. ko na str. 113/114 srečujemo ugotovitev, da Prekmurec »predstavlja tip nižinskega človeka ...«. Doneski k zgodovini Gornjegrajskega, ČZN XXXIII/1938, str. 1—16, 65—86, 129—146, so pisani predvsem po arhivskih virih in je pri njih posebno težko slutiti, kaj je Baš pri tem štel za etnografijo. Nedvomno pa je etnografski zadnji del teh Doneskov od str. 143 naprej, kjer daje na terenu ugotovljene podatke o lončarjih. Pri tem ne opisuje toliko tehnike kot obliko izdelkov.

grafske podatkov.²⁸ Kako se je Baševo zanimanje pri regionalnih opisih postopoma usmerjalo v etnografijo, kažejo deloma njegove obravnave Prlekije. Spočetka je etnografski opis zasnovan še zelo rudimentarno,²⁹ nato prihaja bolj v ospredje človek in podoba njegovega življenja,³⁰ pa tudi psiha prebivalstva.³¹ Zanimanje za psiho je doseglo vrhunec v Baševem (tik pred okupacijo spisanem in šele veliko pozneje objavljenem) regionalno-karakterološkem delu, v katerem primerja ljudski značaj prebivalstva dveh štajerskih regij, ene gorate in ene nižinske.³²

Pravkar navedena razprava je posebno pomembna zato, ker pojasnjuje, kako si je Baš praktično zamišljal karakterologijo (ki jo je v Narodopisju Slovencev pogrešal) kot del etnografije. Tudi kako je treba razumeti in razlagati ljudski značaj, je tu zelo jasno povedal: »Ljudski značaj ni ... samo posledica zgodovinskih in geografskih vplivov pokrajine na človeka, temveč je tudi reakcija človeka na vse te vplive.« Ugotavlja ga po raznih glediščih: oblike vernosti, družabnost (tudi pravdarska strast, preživitkarstvo), življenjska pot, socialni razločki, skupnostni čut, lepotni čut, petje, vaški grbi, ljubezensko življenje, narodnostno življenje.

Podobno kot v splošnih regionalnih opisih se Baševo zanimanje za zvezo med kulturnozgodovinskimi pojavi in okoljem kaže v tistih delih, ki obravnavajo posamezne snovne skupine etnografije.

Morda tudi pod vplivom svojega muzejskega dela se je Baš kot zgodovinar in kot etnograf v posebno veliki meri posvetil raziskovanju materialne kulture.

Smisel za konkretne predstave o gospodarskem življenju je kot drugod pokazal tudi pri obravnavi agrarnih tehnik, zlasti požigalništva na Slovenskem. Ko je izrekel dvom o tem, da bi bilo požigalništvo v zgodnjem srednjem veku pri Slovencih imelo prevladujoč pomen, je ta dvom oprl npr. na račun, po katerem je požigalništvo zahtevalo tridesetkrat toliko dela kot oranje enake površine. Menil je, da so Slovenci poznali po naselitvi hkrati orno in kopaško poljedelstvo, požigalništvo pa da je ostanek kopaštva.³³ — Dragocen prispevek k preučevanju poljedelskih orodij je dal zlasti s tem, da je orisal vrste motik in njihovo razširjenost na Slovenskem.³⁴ — Tehniko napajanja travnikov z regulacijo dotoka in odtoka vode (»izgoni«) na Dravskem Polju je izrecno štel za narodopisno temo.³⁵ Mlini na veter, ki jih je opisal za Vzhodno Slovenijo in jim določil verjetno dobo nastanka,³⁶ nas že vodijo na prehodno področje med agrarnim gospodarstvom in obrtjo.

²⁸ Npr. Vzhodna Koroška, Turizem in gostinstvo II/1948, str. 217—220; Kóbanksko, Turistični vestnik II/1954, str. 4—5 (»Kóbanksko je še podoba slovenske preteklosti«); Ljudje in ljudska kultura v spodnji severovzhodni Sloveniji, Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu 1957, Zagreb s. d., str. 47—62; Spomeniško Pomurje, Zbirka predavanj slovenskih konservatorjev in muzealcev na posvetovanju ... 1956 ..., Murska Sobota s. d., str. 13—16.

²⁹ Prlekija, GV IV/1928, str. 106—110.

³⁰ Prleki, Ilustracija III/1931, str. 170—171.

³¹ Npr. že pri razlagi vaških grbov iz vesele in bahate psihe Prlekov; Vaški grb v Noršincih pri Ljutomeru, ČZN XXV/1930, str. 218—225. Prim. tudi Narodopisni položaj Slovenske Krajine (op. 27).

³² Kot v opombi 6.

³³ Kot v opombi 7.

³⁴ Karta motik na Slovenskem, SE VIII/1955, str. 93—108.

³⁵ Izgoni na Dravskem polju, ČZN XXXII/1937, str. 225—340.

³⁶ Vetrenjače u Sloveniji, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, III/1928, str. 66—76.

izmed t \acute{e} m o razvoju obrti — meja med gospodarsko zgodovino, pravno zgodovino in etnografijo je tu posebno nedoločna — je Baša večkrat zanimalo cehovstvo, posebno podeželsko.³⁷ Tudi najbolj vsakdanji izdelki so se mu zdeli vredni obravnave, kot je npr. o čutarah³⁸ ugotovil, da so bile lesene čutare domače najbrž na Pohorju, v Prlekiji pa so bile uvožene, doma so tu izdelovali glinaste. Z nadaljnimi prispevki k neagrarni proizvodnji stopamo zopet v neko mejno področje — to pot med etnografijo in zgodovino tehnike. Saj bi že glede slovenske peč \acute{e} ³⁹ smeli premišljati o tem, koliko ni tudi predmet etnografije. Vendar bi nas obravnava tehniških predmetov na tem mestu pripeljala predaleč.

Se naprej se gibl \acute{e} mo na področju materialne kulture, ko moremo glede noš opozoriti, da je Baš tudi to t \acute{e} mo obravnaval brez kakršne koli romantične sentimentalnosti. Pohvalno je o štajerski knjigi noš ugotovil: »Metodično so izločeni vsi predsodki in neutemeljene osnove, s katerimi zlasti naša javnost pod vplivi romantike tako rada gleda in ceni ljudsko nošo in njene sestavine.«⁴⁰ Podobno kot smo prej nasploh registrirali glede ljudske umetnosti, je tudi »oficielno« slovensko ljudsko nošo razlagal kot barokizirano alpsko nošo, ki je dosegla svoj uradni položaj pod vplivom urbanizacije podeželja in pod vplivom slovenskega romantičnega izobraženstva. Zato je bil tako glede ljudske noše kot glede ženske domače obrti za ohranitev stikov s pokrajino in za razločevanje po antropogeografskih enotah, torej proti razširjanju alpskih motivov na vso Slovenijo.⁴¹ Ni pa ostal samo pri obrbnih pripombah, temveč je tudi sam dal zgled historične obravnave noš.⁴²

V zelo številnih obravnava \acute{h} človeških bivališč se je Baš posebno mojstrsko izognil deskriptivnemu formalizmu, saj je skušal vsako posameznost razložiti predvsem funkcionalno. Hišo je treba po njegovem mnenju razvijati iz selišča,⁴³ ta pa »so po svojem nastanku izraz človekovega razmerja do narave . . . , so posledica človekovega dela.« Odločilni pogoji za nastanek naselij so zlasti prostor, kultura tal in voda. »Nastanek vasi je bil pogojen po naturalnem, nastanek mest pa po denarnem in blagovnem gospodarstvu.«⁴⁴ Krajevna imena »so nastajala in nastala v zvezi s človekovim življenjem na njegovi zemlji.«⁴⁵

Baševo prvo obsežnejše in najbolj poglobljeno delo o kmečki hiši je obravnava hiše (hrama) na Kóbanskem. Kot centralno točko vsake kmečke hiše je Baš že tedaj označil ognjišče. Po Schmidovih arheoloških najdbah na Pošteli in po lastnih opazovanjih hiš na terenu je postavil tole razvojno črto: prvotno ognjišče (»zid«) v stanovanjskem prostoru so vzdignili, pod njim pa namestili vdolbino, v kateri so pekli (»pečko«). Nazadnje so v stanovanjskem prostoru postavili razen ognjišča še peč in tako je nastala v historični dobi ugotovljena dimnica, ki je geografsko vmesni tip med južnoevropsko kaminasto in vzhodnoevropsko hišo. Ker naj bi bila torej dimnica prvotno imela samo ognjišče (»zid«), ki se je čez pečko

³⁷ (Najpomembnejši prispevek): Cehovsko tkalstvo v Dravski Dolini, SE III—IV/1950—51, str. 159—179 + 1 pril.; prim. tudi Izvor prekmurskih cehov, Odmevi II/1931, str. 51—58 (cehi med vojskama kot poklicno nevezane pogrebne in cerkvene bratovščine so ostanek obrtnih cehovskih organizacij); Geschichtlicher Überblick auf Maribors Gewerbe, Mariborer Zeitung 23. 1. 1938, str. 4 (o mariborskih cehih).

³⁸ O čutar \acute{e} , ČZN XXXV/1940, str. 112.

³⁹ F. Baš-C. Rekar, Slovenska peč, Ljubljana 1954.

⁴⁰ (Ocena) Mautner Konrad in Geramb Viktor, Steirisches Trachtenbuch I (1—4), Graz 1932—34 — ČZN XXIX/1934, str. 83—84. Prim. tudi op. 14 in tekst pri njej.

⁴¹ Kot v opombi 17.

⁴² Prispevek k zgodovini naših moških noš, SE II/1949, str. 48—54.

⁴³ (Ocena) Karlovšek Jože, Slovenski domovi — ČZN XXXIV/1939, str. 235—236.

⁴⁴ Nekaj o rasti naselij na Slovenskem, Ljudska uprava IV/1951, str. 128—137.

⁴⁵ Delo, navedeno v op. 12.

dopolnilo s pečjo, in ker je tloris starejših dimnic kazal podobnosti s keltskimi ali ilirskimi, je Baš sklepal, da je kóbanski »hram« nastal iz predzgodovinske hiše, le da so prizidave v drugi polovici 18. stoletja in v 19. stoletju zabrisale prvotni tloris.⁴⁶ Kmalu nato je tezo o kontinuiteti hiše na Slovenskem postavil v še splošnejši obliki,⁴⁷ posebno ko je zavzemal stališče do Vurnikove obdelave alpske hiše. Ob tej priložnosti je tudi sprejel Gerambovo razlago pajštve iz kopalnice (Badestube), pa tudi Vurnikovo opredelitev sloga slovenske alpske hiše kot kmečkega baroka. Pripomnil pa je, da zgodovinska stran v razvoju hiše še ni načeta in da bo treba koordinacije več strok.⁴⁸

O dimnici je Baš rad razmišljal še pozneje in zanjo odkrival vedno nove, lapidarne opredelitve: »Dimniška kultura je gozdarska kultura avtarkičnega hribovskega kmeta, ki je s svojim posestvom v veliki meri hkrati producent in konsument...«⁴⁹ Pri dimniški kulturi na Pohorju in na Kóbanskem: »Umetnostna stremeljenja ne pridejo do izraza, ker pač tega ni dopuščal večinoma zadimljeni dom in pa letno opravilo v gozdu.«⁵⁰ Nekoliko drugače kot v prej navedenem mestu iz razprave o kóbanskem hramu je Baš pozneje opredelil dimnico kot strnitev vzhodne peči z avtohtonim vzhodnoalpskim ognjiščem.⁵¹

Kar zadeva tehniko graditve, se je po Baševem mnenju ljudsko stavbarstvo razločevalo od obrtniškega predvsem po materialu: lesena hiša je izvorna, zidano postavlja obrtnik.⁵²

Predvsem kmečki hiši je posvečen pregledni esej o zgodovini stanovanjske hiše, nastal kot pripravljali elaborat za geslo o kmečkem domu v agrarnem delu publikacije o gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev. Ta esej je tem bolj dragocen, ker Baš sam ni več utegnil izdelati rokopisa za članek sam. Čeprav esej ni izšel v popolnoma izvorni obliki, vsebuje vrsto temeljnih pogledov na zgodovino hiše, pa tudi program, po katerem naj bi se hiša raziskovala analitično po posameznih strokah z namenom, da se doseže sinteza vseh izsledkov.⁵³

Skladno z Baševim pojmovanjem etnografije se njegove raziskave hiše niso omejevale le na kmečko hišo. Meja med etnografijo, gospodarsko in socialno zgodovino ter zgodovino stavbarstva se je pri tem upravičeno in nujno povsem zabrisala. Med Baševa klasična dela spada gotovo v prvi vrsti razprava o kroparski hiši, v kateri je ob stanovanjski kulturi med drugim plastično prikazal način življenja železarskih delavcev: »Stanovanjska enota ni bila soba, temveč miza v enem kotu in je posamezna rodbina v sobi sestavljala svoje omizje ali tako imenovani kruh.« Železarske družine so spale v podstrešnih kamrah, kuhale največ v sami kovačnici.⁵⁴ Ko je ob drugi priložnosti podal kratek — predvsem tehnološki — opis gorenjskega žebjarstva, je znal tudi s tem opisom nazorno povezati stanovanjsko kulturo.⁵⁵ S podobnimi prijemi kot kroparsko je obdelal tudi rudarsko hišo v Idriji in jo opredelil kot poseben funkcionalni tip, ki se razločuje od okoliškega kmečkega tipa škofjeloško-cerkljan-

⁴⁶ Kóbanski hram, ČZN XXIII/1928, str. 17—42.

⁴⁷ Kot v opombi 16.

⁴⁸ (Ocena) Vurnik, S., Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp... — ČZN XXV/1930, str. 249—252.

⁴⁹ Vzhodna Koroška (gl. opombo 28), str. 219.

⁵⁰ Kot v opombi 19. O dimnici tudi: Vrabec, J. (Bašev psevd.), Dravčarjeva dimnica, Varstvo spomenikov IV/1951—52, str. 74—84.

⁵¹ Uvod v zgodovino stanovanjske hiše na Slovenskem, Svet med Muro in Dravo, Maribor 1968, str. 265—286.

⁵² Kot v opombi 16.

⁵³ Kot v opombi 51, zlasti str. 266. O razvoju hiše nasplah: Pogled v preteklost stanovanjske hiše na Slovenskem, Arhitekt št. 23/1958, str. 4—6.

⁵⁴ Iz zgodovine hiše v Kropi, ZČ VI—VII/1952—53, str. 619—649; citat je s str. 626.

⁵⁵ Žebjarstvo na Gorenjskem, Rad kongresa folklorista Jugoslavije, Bled 1959, Ljubljana 1960, str. 19—22.

ske hiše. Z darom za opazovanje je znal izluščiti in funkcionalno utemeljiti posebnosti rudarske hiše.⁵⁶

Vajen opazovati posamezne predmete v njihovi funkcionalni povezavi, se Baš ni mogel omejevati samo na hišo, ne da bi bil obenem ali posebej obravnaval tudi pohištvo. Rad je poudarjal razvojno linijo od tesarskega k obrtniškega (in zato motivično manj avtohtonemu) mizarškemu — sprva obenem slikanemu — pohištvu in tudi tu našel za posameznosti izvirne razlage: Kuhinjska omara je »po svojem nastoju na zunaj zaključen sklednik in deloma tudi žličnik«, nadaljnja razvojna stopnja pa je omara za obleke.⁵⁷ Ker je imel prvotno skrinjo za tesarski izdelek, je videl v njej enak konstrukcijsko-gradbeni razvoj kot pri stanovanjskem ali gospodarskem poslopju.⁵⁸ Posebno tesno je povezal zgodovino pohištva z zgodovino stavbarstva, s tlorisi hiš in sploh stanovanj, ko se je podrobneje lotil pohištva v Podravju in Pomurju. Za neko skupino pohištvenih kosov je npr. uvedel izraz »dimniško pohištvo«; zgodovinska kuhinja z odprtim ognjiščem mu je prostor za prvo pohištvo in njegovo izhodišče; za najstarejše pohištvene pridobitve šteje peč, mizo, klop in skrinjo. Pomembnejša oprema se je mogla razviti šele z nastajanjem svetle in zidane razsvetljenske hiše. Za Bašev način izražanja je značilna formulacija, po kateri je posteljo »obratno stilno mizarstvo in slikarstvo oblikovalo iz tesarske klopi, zidarske peči in domače mizarске krušne kadunje«.⁵⁹

Baš pa se ni omejeval le na obdelavo človeškega bivališča v ožjem pomenu besede, temveč se je začel zgodaj ukvarjati tudi s celotnim stavbnim kompleksom domačije, torej tudi z gospodarskimi poslopji. Tako je obdelal gospodarska poslopja v Savinjski Dolini in se pri tem posebej vprašal, kakšen vpliv je pri njihovem razvoju imela hmeljarska kultura. Morda nekoliko poenostavljeno je menil, da je hlev v širšem pomenu besede v hribovju poleg hiše edini sestavni del kmetije, v dolini pa je kmetija enota treh poslopij, ker se hiši in hlevu pridružuje kozolec, ki se je razvil iz ostrvi, izpopolnjenih v lese. (Za posebno vrsto kozolca je registriral izraz plašivec.) Tak sestav poslopj se je v dolini dopolnil s prizidki, namenjenimi sušenju hmelja.⁶⁰ Melikovemu delu o kozolcu je dodal nazorno funkcionalno razlago in bogate terminološke dopolnitve. Pri razlagi za pojav in razširjenost kozolca je posebno podčrtal, da je pri tem vplivala gospodarska usmerjenost pokrajine, kjer ni prevladovala živinoreja.⁶¹ Prvotno omejitev kmetije na dva do tri objekte je Baš pojasnil in s tem razširil z razpravo o kaštah, pri katerih je videl sociološko in psihološko enotnost s hišo. Temeljito je sicer zajel le majhen del območja Savinjske doline, segel pa je z razlago tudi nekoliko širše: nastanek kašt je postavil v visoki ali pozni srednji vek, njihov nadaljnji razvoj pa je pripisoval zlasti fiziokratizmu. Kot pri hišah je tudi ob kaštah poudaril potrebo po uporabi arhivskih in terenskih virov, prav tako pa po sodelovanju z jezikoslovci.⁶² Medtem ko se je Bašev sodelovanje pri agrarnem delu akademijske gospodarske in družbene zgodovine Slovencev pri hiši ustavilo ob pripravljalnem elaboratu, je gospodarska poslopja obdelal v obliki, ki je že precej ustrezala zamislim publikacije. Čeprav je bilo treba rokopis pred natisom zaradi poenotenja celote še nekoliko redigirati (po mož-

⁵⁶ Rudarska hiša v Idriji, SE X/1957, str. 29—48.

⁵⁷ Kot v opombi 19; citat je s str. 117; prim. delo v opombi 16, zlasti str. 121.

⁵⁸ (Ocena) Moser Oskar, Kärntner Bauernmöbel, SE III—IV/1951, str. 447—448. Prim. tudi delo v naslednji opombi, str. 53.

⁵⁹ Kmečko pohištvo v Podravju in Pomurju, SE XII/1959, str. 29—58.

⁶⁰ Gospodarsko poslopje v Savinjski Dolini (Vpliv hmeljske kulture na njegov razvoj), ČZN XXIV/1929, str. 71—90.

⁶¹ Kot v opombi 15.

⁶² Kašte na Dobrovrljah, SE V/1952, str. 18—43 + IV. pril., zlasti str. 41, 24, 40.

nosti s premiki ali z izpuščanjem posameznih pasusov), je ostal v bistvu Bašev in bo pod njegovim imenom v kratkem izšel posthumno.⁶³

Zakaj se je Baš tako temeljito posvetil prav stavbarstvu, nam morda deloma pojasnjuje njegovo pojmovanje arhitekture: »Po svoji vsebini in zgodovinskem razvoju je arhitektura gonilna sila za vse panoge umetnosti, ki hkrati z arhitekturo napredujejo ali zastajajo in padajo.« Vse druge umetnosti »postanejo brez arhitekture muzejski ... eksponati, kar pa bi smel biti njihov namen šele potem, ko so opravile določene jim življenjske naloge.«⁶⁴

Kakor Baš nikjer ni pozabil na gospodarsko-zgodovinsko razlago preučevanih pojavov, tako je imel — zlasti pri obravnavi stanovanjske kulture — posluš tudi za socialnozgodovinsko plat. Včasih pa je sploh segel iz meja materialne kulture tudi v socialno kulturo. Ob vaškem grbu v Noršincih je zbral vrsto pravno-etnografsko zanimivih podatkov.⁶⁵ Pri družinskih zadrugah je poudaril njihov širši, ne le na rodbinsko pravo omejeni pomen,⁶⁶ in je tudi sicer poročal o kaki socialnozgodovinsko pomembni publikaciji.⁶⁷ Tu pa smo zopet na mejnem področju, s katerega je le še korak v dogodkovno zgodovino.⁶⁸

Kot smo že opazili, se je Baš tako s svojimi teoretičnimi mislimi kot tudi pri obravnavanju noš ali obrtnih izdelkov včasih približeval ljudski umetnosti. Stilno ga je ta malo zanimala, bolj je opazoval njeno zvezo z življenjem. O slikah na steklo je vedel povedati, da so vsaj po Medžimurju in Podravju splavarji raznašali koroške, piskrovezi pa slovaške.⁶⁹ Ko je prvič navedel to ugotovitev, je obenem glede keramike opazil, da so v vzhodnih delih Slovenske Štajerske izdelovali iz gline predmete, ki so jih na Pohorju in na Kóbankem izdelovali iz lesa.⁷⁰ Tudi glede ljudske umetnosti je opozarjal na kompleksnost komponent, ki so vplivale na ornament kot narodopisno tvorbo.⁷¹ Ko je premišljal o sodobnih problemih umetne obrti, je menil: »Iz obrtnega izdelka bosta ustvarila umetnino samo umetnika projektant in kreator, le redko en sam.«⁷² Razločevanje med umetno obrtjo in ljudsko umetnostjo mu je bilo »deloma socialno pogojeno, predvsem pa zgodovinsko iz časov organizirane cehovske obrti in neorganizirane domače, zlasti hišne umetnosti.«⁷³ Ni pa se ograževal za to, da bi umetno obrt nadomestilo industrijsko oblikovanje.⁷⁴

Naj tudi ne ostane neomenjeno, da je Baš vedno, kadar je bila priložnost, našel toplo besedo za žive ali umrle sodelavce tudi na področju etnografije in da je znal njihovo delo v

⁶³ Gospodarska poslopja, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog I, Ljubljana 1970 (v tisku), str. 597—612.

⁶⁴ Anketa o nekaterih aktualnih vprašanjih naše arhitekture, Arhitekt št. 3/1952, str. 22—23.
⁶⁵ Delo, navedeno v op. 31.

⁶⁶ (Ocena) Seljačke obiteljske zadruge I. Zagreb — SE XV/1962, str. 273.

⁶⁷ (Ocena) Marentič Janez ing., Slovenska vas pod kapitalističnim jarmom, Ljubljana 1957, SE XI/1958, str. 222.

⁶⁸ Npr. Fabius (Bašev psevd.), Delavske razmere v Mariboru začetkom ustavne dobe, Kolar Cankarjeve družbe 1937, str. 50—61; dalje npr. K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem (Slomškov spomenik v Mariboru) — ČZN XXVI/1931, str. 28—88.

⁶⁹ (Ocena) Kus-Nikolajev Mirko, Migracioni putevi seljačkih slika na staklu ... — ČZN XXXIII/1938, str. 225.

⁷⁰ Job (Bašev psevd.), Razstava slik na steklo in domače keramike na Mariborskem tednu, Piramida I/1936, str. 155—156; prim. tudi tekst zg. pri op. 38.

⁷¹ (Ocena) Karlovšek Jože, Slovenski ornament, Ljubljana 1935 — ČZN XXXIII/1938, str. 60—61.

⁷² Ob razstavi »Doma«, Arhitekt št. 2/1952, str. 38—40.

⁷³ Kot v opombi 18.

⁷⁴ Pripombe k anketi o umetni obrti, Naši razgledi I/1952, št. 20, str. 23—24.

kratkih potezah izvrstno označiti.⁷⁵ Tako nam je Baš sporočil m. dr. zanimivost, da je arheolog Walter Schmid že zgodaj opozoril na pomembnost panjskih končnic.⁷⁶

Pregled Baševih etnografskih del bi se mogel na mejnih področjih z drugimi vedami — in prav na teh se je Baš vedno najrajši gibal — razširjati še v vse smeri,⁷⁷ saj smo na teh straneh le zelo bežno pregledali nekatera izmed njegovih številnih del, s katerimi je segal na najrazličnejša znanstvena področja. Nalogi, orisati vse Bašovo etnografsko delo, pa smo se morali že vnaprej odpovedati. Zato naj bo tu le še izražena želja, da bi se iz Baševih številnih večjih ali manjših objav v primerni redakcijski montaži izdali njegovi izbrani etnografski spisi. Težave, ki bi jo postavljala omejitev na etnografijo, bi se najbolje izognili z nekoliko širšim konceptom.

Splošni oznaki Baševoga etnografskega dela, ki sem jo skušal podati v uvodu in ki se nam je — vsaj tako upam — potrdila ob pregledu njegovih teoretičnih misli in praktičnega dela — je treba ob sklepu dodati še dve značilnosti, na kateri smo mimogrede tudi že naleteli. Posebno v skupini razprav in člankov o hiši smo mogli že opaziti Bašovo nagnjenje k temu, da bi slovenski kulturni razvoj povezal s pedslovensko kulturo. To svoje prepričanje o kulturni kontinuiteti — ki pri nas ni prav pogosto — je nakazal tudi v drugih zvezah, npr. glede stiskalnic (preš) v vinogradniškem Podravju in Pomurju (vendar »preko fevdalnega uvoza«).⁷⁸ Kontinuiteto je zasledil tudi v ljudski prehrani, npr. v ječmenovem močniku Noričanov, ki da je bil »sličen današnjemu ričetu ali ješprenju, ki je potemtakem najstarejša domačinska jed na Slovenskem«.⁷⁹ Nekoliko obsežneje je svojo kontinuitetno tezo postavil ob razpravljanju o požigalništvu.⁸⁰

Nadaljnja značilnost Baševoga pisanja je sicer formalna, a se v njej posebno nazorno kaže nagnjenje k lapidarnemu, izvirno nazornemu, včasih že kar nekoliko bizarnemu izražanju. Primerom, na katere smo že naleteli (npr. zveza kuhinjske omare s sklednikom ali žličnikom), naj dodamo še tega ali onega: »Srednjegorsko Podravje je kot celota alpska gozdna promenada«;⁸¹ Kučnico označuje Baš za »slovenski Rubikon« in v Pomurju nadomeščajo mestne trge — mlake z vodo.⁸² »Stanovanje je mirujoči tečaj v gibanju človekovega življenja«; štedilnik pa »pridobitev železniške dobe«.⁸³ Ta način izražanja daje posebno Baševim poznejšim delom svojevrsten kolorit.

Izvirni stil je ena izmed lastnosti, po katerih je bil pokojni Franjo Baš izvrsten in nazoren pripovedovalec v pisavi in govoru. Nekateri avtorji se pri pisanju izražajo drugače kot govorci, Baš pa je pisal in govoril na podoben način — s široko razgledanostjo, živo in zanimivo. Tako je tudi v osebnem stiku z okolico znal pritegniti svoje sobesednike. To ni bilo soodločilno le pri njegovih velikih organizatorskih uspehih (mariborski muzej, tehniški

⁷⁵ Dr. Stanko Vurnik — ČZN XXVII/1932, str. 47—49; Dr. Niko Zupanič, Naši razgledi 29. 12. 1956, str. 592; Niko Zupanič, Etnološki pregled III/1961, str. 138—141; prim. tudi op. 9.

⁷⁶ Walter Schmid, SE III—IV/1951, str. 386—387; tu tudi o paleoetnografiji.

⁷⁷ Npr. Moderno preseljevanje narodov na Balkanu, GV II/1926, str. 47—48 (poročilo o knjigi A. Pallisa).

⁷⁸ Drugo v op. 20 navedeno delo, zlasti str. 123.

⁷⁹ Kot v op. 25, str. 117.

⁸⁰ Kot v op. 7, str. 96—98.

⁸¹ Prvo v op. 28 navedeno delo.

⁸² Zадnje v op. 28 navedeno delo, zlasti str. 3 in 4.

⁸³ Pogled v preteklost . . . , kot v op. 53.

muzej), temveč mu je omogočilo tudi uspešne stike na terenu, bodisi da je nastopal kot individualni raziskovalec, bodisi da je vodil terensko delo mariborskega muzeja. In ko sem se s tem ob pregledu Baševega pojmovanja etnografije dotaknil tudi njegove zmožnosti do komuniciranja z okolico, naj mi bo ob koncu dovoljena tudi ugotovitev osebnega značaja. Franja Baša ne pogrešamo samo kot znanstvenika, ki bi nam bil znal še veliko povedati; kdor ga je osebno poznal, ga pogreša tudi kot človeka.

Sergij Vilfan

Zusammenfassung

Franjo Baš als Ethnograph

Franjo Baš (1899—1967), der als Geograph und Historiker unter anderen M. Haberlandt zu seinen Lehrern zählte, war in Maribor als Mittelschulprofessor und seit 1932 als Archivar tätig, wobei ihm auch die Betreuung des Museums zufiel. Es gelang ihm, 1937 das Gebäude der Burg für die Zwecke des Archivs und Museums zu gewinnen und bald auch baulich instanzzusetzen. Besonders nach dem zweiten Weltkrieg machte er sich durch seine vorbildliche Aufstellung des Museums verdient. Von 1950 bis 1963 nahm er in Ljubljana leitende Stellen im slowenischen Museumswesen ein und war der erste Direktor des Technischen Museums Sloweniens.

Diese Laufbahn wirkte sich auch auf seine vielseitige wissenschaftliche Tätigkeit aus, in welcher die Volkskunde eine wichtige Stelle einnimmt, jedoch selten scharf von anderen wissenschaftlichen Disziplinen getrennt auftritt. Baš liebte es, die Gegenstände seiner Untersuchungen in womöglich weiten historischen und kulturgeographischen Zusammenhängen zu beobachten (wie er sich ja auch als Museologe für die Darstellung der Gegenstände in ihrer »Situationsgemeinschaft« einsetzte). Er betrachtete die Volkskunde als Wissenschaft über die — jedoch nicht als urtümlich aufgefaßte — Volkskultur, die er nicht nur auf die Bauernkultur begrenzte, und die er als das historisch zu analysierende Rückgrat der Kulturgeschichte bezeichnete. Kulturgeschichtliche Einheiten unterschied er scharf von nationalen Gruppen.

Seine Darstellungen einzelner slowenischer Regionen sind von diesen Ansichten geprägt und gehen öfters in die Charakterologie der Bevölkerung ein. In seinen Einzeluntersuchungen befaßte sich Baš vorwiegend mit der materiellen Kultur und hat insbesondere einige grundlegende Arbeiten über das Haus (nicht nur das Bauernhaus), den Hausrat und die Wirtschaftsgebäude in Slowenien verfaßt. Nicht selten vertrat er den Gedanken über die Kulturkontinuität seit vorrömischen und römischen Zeiten.

Kratice

- ČZN — Časopis za zgodovino in narodopisje
- GV — Geografski vestnik
- SE — Slovenski etnograf
- ZČ — Zgodovinski časopis

Vsa v opombah navedena dela so Baševa, razen če ni iz same navedbe drugače razvidno.